

# Przestrzeń dziecka



## ANNA IZABELA BRZEZIŃSKA

Instytut Psychologii  
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu  
Komitet Psychologii  
Polska Akademia Nauk  
anna.brzezinska@amu.edu.pl  
Prof. dr hab. Anna Izabela Brzezińska interesuje się wpływem najbliższego otoczenia dziecka na jego wczesny rozwój



## ELŻBIETA HORNOWSKA

Instytut Psychologii  
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu  
Komitet Psychologii  
Polska Akademia Nauk  
elzbieta.hornowska@amu.edu.pl  
Prof. dr hab. Elżbieta Hornowska zajmuje się metodologią badań społecznych, w tym adaptacją testów obcojęzycznych

### Dzięki prowadzonemu w Instytucie Psychologii UAM w Poznaniu projektowi badawczemu adaptowane są narzędzia do diagnozy rozwoju małych dzieci

Uchwalona 4 lutego 2011 roku przez Sejm RP Ustawa o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 stanowi wyzwanie dla psychologii, kładzie bowiem nacisk na wczesną stymulację i edukację małego dziecka oraz wspomaganie funkcjonowania rodziny, czyli podstawowego w tym wczesnym okresie życia środowiska rozwoju. Wyzwania te dotyczą właściwej diagnozy zasobów dziecka, jego potrzeb rozwojowych, zasobów jego opiekunów oraz jakości otoczenia fizycznego i społecznego.

W Polsce nie prowadzono dotychczas kompleksowych badań dotyczących stymulatorów rozwoju dziecka. Nie zostały również zaadaptowane podstawowe kwestionariusze i skale do oceny jakości przestrzeni rozwoju dziecka używane na świecie.

W Instytucie Psychologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu realizujemy projekt, którego celem jest psychometryczna i kulturowa adaptacja dwóch narzędzi – amerykańskiego kwestionariusza HOME Inventory (z roku 1984) oraz portugalskiego kwestionariusza AHMED (z roku 2005). Oba służą do diagnozy jakości fizycznej i społecznej przestrzeni rozwoju małego dziecka

w wieku od 6. miesiąca do 3. roku życia. Adaptacja zamiast konstruowania oryginalnych polskich narzędzi pozwoli na analizę porównawczą wyników z Polski i ze świata.

### Osoby i przestrzeń

Pojęcie „przestrzeni rozwoju” wywodzi się z koncepcji systemów dynamicznych opisanych przez Eleonor Thelen (2005). Przestrzeń rozwoju obejmuje dwa podsystemy: otoczenie fizyczne (kontakt dziecka z przedmiotami) oraz otoczenie społeczne (kontakt dziecka z ludźmi, szczególnie z tzw. osobami znaczącymi). Ludziom obecnym w najbliższym otoczeniu dziecka przydajemy szczególne znaczenie zgodnie z koncepcją Lwa S. Wygotskiego (2000) i sformułowanym przez niego prawem rozwoju od „eksterioryzacji” do „interioryzacji” oraz z – pozostającej z nim w zgodności – koncepcją upośrednionego uczenia się wg Reuvena Feuersteina. To ludzie, szczególnie osoby znaczące, a we wczesnym okresie życia ludzie-figury przywiązania, czyli rodzice i opiekunowie, wchodząc z dzieckiem w różnorodne interakcje, pośredniczą pomiędzy nim a jego otoczeniem. Przestrzeń fizyczna, w jakiej żyje i zaspokaja swe potrzeby małe dziecko, jest w istocie przestrzenią społeczną – z jednej strony aranżowaną i wypełnianą przedmiotami, a z drugiej udostępnianą i obdarzaną znaczeniami przez innych ludzi.

Badania dotyczące rozwoju dziecka wskazują, że szczególnie w pierwszych latach życia determinowany jest on obecnością w najbliższym środowisku odpowiednich stymulatorów oraz stabilizatorów. Najistotniejsze spośród nich konstituują przestrzeń określaną jako „dom”. W analizie tej przestrzeni wyodrębnia się dwa główne elementy: aktywną obecność matki/ojca/głównego opiekuna oraz miejsce lub otoczenie (tzw. przestrzeń zorientowana). Nie ma wątpliwości co do znaczenia relacji przywiązania i kluczowej roli głównego opiekuna w rozwoju dziecka. Wciąż jednak niewiele wiadomo na temat tego, jakie parametry związane z przestrzenią – otoczeniem fizycznym, społecznym i upośredniającą rolą opiekuna, która współtworzy „dom”, są kluczowe dla inicjowania i stymulacji rozwoju małego dziecka.

### Dynamiczny opis domu

Ważną wskazówką teoretyczną przy analizie trafności narzędzi służących diagnozie owej przestrzeni („domu”) jest powszechnie podzielane w psychologii rozwojowej przekonanie, obecne już w pracach Jeana Piageta, że rozwój sprawności motorycznych i manipulacyjnych jest ściśle powiązany z postępowaniem w rozwoju zdolności percepcyjnych





www.darmowe-oficyna.org

**Badania dotyczące rozwoju dziecka wskazują, że szczególnie w pierwszych latach życia determinowany jest on obecnością w najbliższym środowisku odpowiednich stymulatorów oraz stabilizatorów**

oraz intelektualnych dziecka. W ostatnich dwóch dekadach przekonanie to zostało wzmocnione i przeformułowane w tzw. podejściu dynamicznym, które jest charakterystyczne dla ekologicznego podejścia do percepcji, inspirowanego teorią Jamesa Gibsona. Eleanor J. Gibson argumentowała, że niemowlęta zdobywają wiedzę o otoczeniu poprzez jego aktywną eksplorację i to właśnie rozwijające się zdolności motoryczne są filtrem, przez który pozyskują one informacje o przedmiotach, powierzchniach, zdarzeniach, czyli o tzw. ofertach (*affordances*). Jeżeli jednak w koncepcjach rozwoju odwołujących się do tradycji Piageta rozwój motoryczny pojmowany był jako punkt wyjścia dla rozwoju sprawności poznawczych, to w podejściu systemów dynamicznych kształtowanie się dyspozycji motorycznych, percepcja i poznanie są ściśle ze sobą powiązane i w istocie współzależne w toku całego procesu rozwoju dziecka. Można też odnieść się tu do teorii stref rozwoju Lwa S. Wygotkiego: strefy aktualnego rozwoju oraz strefy najbliższego rozwoju. Wtedy opis przedmiotowego wymiaru „domu” oraz sposobów wchodzenia przez dziecko w interakcję z otoczeniem bezpośrednio lub przy pomocy „pośrednika”, jakim jest inna osoba, umożliwiając dokonywanie ekstrapolacji odnoszących się do całokształtu rozwoju dziecka i zdiagnozowanie momentów kluczowych dla przechodzenia ze strefy aktualnego do strefy najbliższego rozwoju.

### Zmierzyć jakość rozwoju

Przy użyciu opracowanego przez Betty M. Caldwell i Roberta Bradleya kwestionariusza HOME Inventory

można określić takie aspekty najbliższego otoczenia dziecka, jak: organizacja rodziny, zwyczaję i rytuały panujące w rodzinie, zaangażowanie rodziny w interakcję z dzieckiem oraz poziom wykorzystania przez rodzinę dostępnych zasobów wpływających na rozwój dziecka. Badania przy użyciu HOME Inventory były prowadzone w wielu społecznościach na świecie, w różnorodnym kontekście kulturowym, w rodzinach o różnym statusie społeczno-ekonomicznym. Celem kwestionariusza AHMED opracowanego przez Luisa Rodriguesa jest dostarczenie badaczom, nauczycielom i przede wszystkim rodzicom wiarygodnego narzędzia do pomiaru ilości i jakości możliwości rozwoju motorycznego, jakie stwarza przestrzeń domowa dziecka w okresie wczesnego dzieciństwa. Twórcy narzędzia postawili hipotezę, iż oferty ekologiczne ujawniają wspólną strukturę, którą można przedstawić za pomocą określonych wymiarów przestrzeni domowej.

Nowe narzędzia diagnostyczne mogą być wykorzystywane jako podstawa budowania indywidualnych programów optymalizowania rozwoju małych dzieci, w tym programów wczesnej interwencji dla dzieci z grup ryzyka i z różnymi wrodzonymi czy wczesnie nabytymi ograniczeniami sprawności. ■

#### Chcesz wiedzieć więcej?

Bowlby J. (2007). *Przywiązanie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.  
Caldwell, B.M., Bradley R.H. (2003). *Home Observation for Measurement of the Environment: Administration manual*. Little Rock, AR: Authors.